

МЕХНАТ РЕСУРСЛАРИ – ТАРАҚҚИЁТИНИНГ БОШ ОМИЛИ

Урунбаева Ю.П. (PhD) СамИСИ

Аннотация - Мақолада мамлакатда аҳоли бандлиги мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётининг бош омили эканлигига алоҳида аҳамияти берилган.

Аннотация - В статье подчеркивается, что занятость в стране является ключевым фактором социально-экономического развития страны.

Annotating - The article emphasizes that employment in the country is an important factor in the socio-economic development of the country.

Калит сўзлар: аҳоли бандлиги, турмуш даражаси, турмуш сифати, талаб, истеъмол, аҳоли жамғармаси, иш ҳақи, аҳоли даромадлар.

Ключевые слова: занятость населения, уровень жизни, качество жизни, спрос, потребление, сбережения, заработная плата, доходы населения.

Key words: level being of population, quality of being, the high quality level of being, factors, prosperity, depositions of population, population incomes, minimum wage, faxes.

Ўзбекистонда, шу жумладан, Самарқанд вилоятида хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланиши, унинг аҳоли фаровонлиги ва даромадларининг ўсиши ҳамда бандликни таъминлашнинг муҳим омили сифатида намоён бўлаётганлиги эътироф этилиб келинмоқда.

Лекин, барқарор иқтисодий ўсиш, юқори даражадаги бандлик, кўшимча даромад, аҳоли турмуш даражасини ошириш учун иқтисодиётнинг таркибий тузилишида ўзгаришларнинг амалга оширилиши, аввало хизмат кўрсатиш соҳасининг ҳудудий жойлашуви ва таркибий такомиллашув масалаларига боғлиқ. Ушбу масалаларни ҳал этишнинг асосий йўли – сифатли хизмат кўрсатувчи рақобатбардош соҳа тармоқларини аҳоли истиқомат қилаётган масканларда кўпайтириш. Алоқа, ахборот, молия ва банк сектори, транспорт хизматларини энг кескин суръатларда ривожлантириш зарур. Бу йўналишда ижобий ҳаракатларни амалга ошириш мақсадида хизматлар соҳасига бир қатор имтиёз ва рағбатларни кўзда тутадиган мақсадли дастур қабул қилинганлиги бежиз эмас.

Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш, аҳоли турмуш даражасини ошириш, улар фаолиятининг истиқбол кўрсаткичларини ишлаб чиқишни тақозо этади. Бу эса республикамизда хизмат кўрсатиш соҳасининг концептуал йўналишлари ва дастурларини ишлаб чиқишда фойдаланиш имкониятларини туғдиради. Бу эса, ўз навбатида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш орқали аҳоли бандлигини ошириш имкониятини ишлаб чиқишни тақозо этади. Олдинги бобларимизда хизмат кўрсатиш соҳасида аҳоли бандлигини оширишга таъсир этадиган омилларни таҳлил қилган эдик. Аҳоли пул даромадлари, хизмат кўрсатиш соҳасида ўртача иш ҳақи, соҳадаги ялпи маҳсулот кўрсаткичлари аҳоли бандлигини оширишда муҳим омил эканлигини аниқладик. Шу боис, ушбу омилларнинг аҳоли бандлигидаги улушининг истиқбол кўрсаткичларини ҳисоблаб чиқиш муҳимдир.

Маълумки, иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги босқичида аҳоли бандлиги ва аҳоли фаровон турмуш даражасини таъминлашга доир масалаларни ҳал этишда, хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришга кенг имкониятлар яратилмоқда. Бу имкониятлар, ўз навбатида, ушбу соҳанинг иқтисодиётда тобора муҳим ўрин эгаллашини ҳам талаб этмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг (2016 йил 16 январ) йил якуналарига бағишланган маърузасида мазкур соҳа иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим устувор йўналишлари қаторига киритилди. Ушбу вазифалардан келиб чиқиб ҳамда танланган мавзу мақсади ва вазифаларига мос равишда, хизмат кўрсатиш соҳасининг аҳоли бандлиги каби ўта муҳим ижтимоий-иқтисодий муаммони ҳал этишнинг концептуал йўналишларидан бирига айлантириш йўллари кўрсатиб ва шу орқали Самарқанд вилоятида аҳоли бандлигини таъминлашда эришилган ютуқ ва камчиликлар, шунингдек, бандлик муаммосини ҳал этишда хизматлар соҳасининг туган ўрнини ёритиш муҳимдир.

Банд бўлганларнинг меҳнат фаоллигини ошириш – уларни фақатгина турли омил ҳамда воситалар (иш ҳақи, мукофот ва хоказолар) ёрдамида самарали меҳнат қилишга ундаш бўлиб қолмасдан, балки ана шундай меҳнат қилиш учун зарур шарт-шароитлар яратиш бериш ҳамда самарали меҳнат қилиш салоҳиятига эга бўлган иш кучини жалб этиш ҳамдир. Чунки, самарали меҳнат қилишга қодир, самарали меҳнат қилиш салоҳиятига, имкониятига эга бўлган шахсларгина самарали меҳнат қилиши мумкин.

Банд бўлганларнинг меҳнат фаоллигини оширишга қаратилган чоратadbирлар комплекс ёндашиш асосида, бир-бирига боғлаб амалга оширилса, катта ижобий самара беради.

Ўзбекистонда аҳолининг турмуш даражаси ва сифатини ошириш, унга муносабат ва фаровон яшаши учун қулай шарт-шароитларни яратиш, биринчи навбатда, меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш ва ишсизлар сонини кескин камайтиришнинг мамлакатда пухта ўйланган йўналишларини ва уни амалиётда жорий қилиш механизмларини ишлаб чиқишни тақозо этади.

Бизнинг назаримизда, Ўзбекистонда ишсизлик ва бандлик муаммосини ҳал этиш ҳамда меҳнат бозорида талаб ва таклифни мувофиқлаштиришнинг икки муҳим йўналишлари, яъни:

- биринчи йўналиш – моддий ишлаб чиқариш тармоқларини, айниқса, саноат, қурилишни жадал суръатлар билан ривожлантириш бўлса, иккинчи йўналиш – хизмат кўрсатиш соҳасини жадал суръатлар билан ривожлантириш билан боғлиқлигини асос қилиб олган ҳолда улар қуйидагича асосланди. Биринчи йўналиш – бу Ўзбекистонда ишлаб чиқарилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг (пахта ёки бошқалари) қайта ишлаш имкониятига эга эканлиги мамлакатда тайёр маҳсулот ишлаб чиқарувчилар эҳтиёжини тўлиқ қопланади.

Ҳаракатлар стратегиясининг таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилишнинг устувор йўналишларидан 2024 йилда умумий қиймати қарийб

60 млрд. долларга тенг бўлган минерал-хом ашё ресурсларини чуқур қайта ишлаш бўйича 506 та инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш мўлжалланган.

Ушбу лойиҳаларнинг амалга оширилиш натижасида, қисқа вақт ички бозорни ўзимизда ишлаб чиқариладиган товарлар ва хизматлар билан тўлдириш мақсадида саноатни жадал ривожлантиришни талаб этади. Бунинг натижасида ушбу тармоқда янги иш ўринлари пайдо бўлади. Қимматбаҳо ва юқори сифатли қишлоқ хўжалик маҳсулотларидан ташқи бозорда рақобатбардош, экспортбоп маҳсулотларни ишлаб чиқариш ҳам саноатни ривожлантириш ва янги иш ўринларини яратиш учун кенг имкониятлар юзага келади. Айтиш жоизки мамлакатимизда етиштирилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини саноат асосида тўла қайта ишлашга эришиш учун камида 8-10 йил керак бўлади. Бундан ташқари, Ўзбекистонда аҳолини, айниқса қишлоқ жойларда истиқомат қилувчи аҳолини, янги, замонавий уй-жой билан таъминлашга қаратилган ижтимоий сиёсат қурилиш индустриясини ривожлантириш ва ушбу тармоқда кўплаб янги иш ўринларини яратиш имконини беради. Қурилиш индустрияси билан бир қаторда, унга дахлдор бўлган кўп тармоқлар ҳам ривожланади, уларда янги иш ўринлари барпо этилади.

Моддий ишлаб чиқаришда моддий хизмат турлари ривожланади демак, хизматлар бўйича янги иш ўринлари пайдо бўлади Лекин, шуларга қарамасдан, моддий ишлаб чиқариш соҳаси тармоқлари бандлик муаммосини узил-кесил ечишга қодир эмас. Назаримизда, ушбу соҳада яратиладиган янги иш ўринлари сонининг кўпайишига тескари таъсир кўрсатадиган айрим омиллар ҳам бор. Авваламбор, бу юқорида зикр этилган жонли меҳнатнинг тежалишига олиб келадиган янги, замонавий техника ва технологияларнинг кенг жорий этилиши. Бундан ташқари, қишлоқ хўжалигида банд аҳоли сони ҳанузгача жуда кўп. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда қишлоқ ва ўрмон хўжалигида банд бўлган аҳоли сони иқтисодиётда банд бўлган аҳолининг 27,2 фоизини ташкил этади. Ривожланган мамлакатларда, жумладан, Буюк Британияда - 2,6 фоизни, АҚШда ушбу кўрсаткич - 3,3 фоизни, Испанияда - 4 фоизни, Германияда - 5,5 фоизни ташкил этади. Қишлоқ хўжалиги субъектлари (фермер ва деҳқон хўжаликлари) моддий-техника базалари мустаҳкамланиб, техника воситалари кўпайиб бориши натижасида қўл меҳнатига эҳтиёж камайиб боради ва келажакда тармоқда банд бўлганлар сони ҳам камайиб боради. Ҳисоб-китоблар шуни кўрсатдики, агар қишлоқ ва ўрмон хўжалиги ривожланган мамлакатлардаги меҳнат унумдорлик даражасига эришилса у ҳолда ишсизлик кўпаяди.

Миллий иқтисодиётни ривожлантиришнинг асосий омили сифатида бизнес учун янада қулай шароитларни яратиш мақсадида “Бизнесни қўллаб-қувватлаш дастури” доирасида 2024 йил якунига қадар: комплекс қўллаб-қувватлаш чоратадбирларини амалга ошириш орқали 2 миллион аҳолини бизнесга жалб қилиш, янги иш ўринларини яратиш орқали 5 миллион аҳолининг бандлигини таъминлаш учун зарур шароитлар яратилиши белгиланди¹.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston Taraqqiyot Strategiyasi" "O'zbekiston" Toshkent 2023 25 b.

Иккинчи йўналиш – хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам (моддий ишлаб чиқариш соҳасидаги каби) фан ва техника ютуқларининг амалиётга жорий этилиши, иқтисодий ўсишда интенсив омиллар ролининг кескин ошиб бориши натижасида жонли меҳнатнинг тежалиши, меҳнат унумдорлигининг ўсиши юз беради. Шубҳасизки, хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланиши ва ҳажм кўрсаткичларининг, жумладан, соҳада яратилаётган ялпи ички маҳсулотҳажмининг жадал суръатлар билан ошиши фақат янги иш ўринларини яратиш (экстенсив омил) ҳисобидан амалга ошавермайди.

Жаҳон амалиётининг кўрсатишича, бугунги кунда жамиятнинг ахборотлашуви ва глобаллашув шароитларида ҳеч бир алоқа тури уяли алоқанинг ўрнини боса олмайди. Масалан, “Европа комиссиясининг маълумотларига кўра, Европа ҳамжамияти ялпи ички маҳсулот ва меҳнат унумдорлиги ўсишининг 40 фоизи телекоммуникация хизматларидан фойдаланиш асосида амалга оширилган”. Таҳлилнинг кўрсатишича, ривожланган мамлакатларнинг иқтисодий ўсиш суръатлари муайян даражада телекоммуникация секторига киритиладиган инвестициялар даражаси ва унинг рақобатдошлиги билан изоҳланади².

Лекин, мавжуд ҳолатдан келиб айтиш мумкинки, барибир, постиндустриал ахборотлашган жамиятда хизмат кўрсатиш соҳаси янги иш ўринларини яратиш, ишсизлик муаммосини ҳал этишда бениҳоя катта имкониятларни юзага келтириши мумкин.

Шу боис, иқтисодий ислоҳотларнинг ҳозирги босқичида аҳоли бандлигини ошириш ва шу орқали уларнинг турмуш даражасини юксалтиришга доир масалаларни ҳал этишда, хизмат кўрсатиш соҳасининг фаолият кўрсатиш кўламини кенгайтириш ва ривожлантиришга кенг имкониятлар яратиб бериш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг кенгайтирилган мажлисидаги нутқи. “МАЪНАВИЯТ ҲАЁТИМИЗДА ЯНГИ КУЧ, ЯНГИ ҲАРАКАТГА АЙЛАНИШИ КЕРАК” Халк сўзи 2023 йил 23 декабрь, №274(8617) 3 бет.
2. Мухаммедов М. Урунбаева Ю.П., ва бошқалар «Иқтисодиёт назарияси» дарслик. Т.: “FAN VA TECHNOLOGIYA”, 2918, 272 .
3. Урунбаева Ю. П. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истиқболлари. Монография. Тошкент.: «ФАН», 2013.- 156 б.
4. Урунбаева, Ю. П. (2020). НЕКОТОРЫЕ ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЕ. In Российская экономика: взгляд в будущее (pp. 180-185).
5. Урунбаева, Ю. П. (2016). СФЕРЫ УСЛУГ И УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ. In НАУКА СЕГОДНЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ (pp. 97-99).
6. Урунбаева, Ю. П. (2016). Уровня жизни населения это социально-экономическая природа. In НАУКА СЕГОДНЯ: ФАКТЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ПРОГНОЗЫ (pp. 58-60).
7. Урунбаева, Ю. (2016). Возможности увеличения свободного времени населения на основе развития сферы услуг. Экономика и инновационные технологии, (5), 88-93.
8. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/download/742/725>

² Махкамов.Б.Ш. Глобаллашув ва иқтисодиётни модернизациялаш шароитида уяли алоқа хизматларини самарали ривожлантириш. Автореферат. - С.: - 2016 29 б.